

КРИЗА НЕПОРОЗУМІННЯ У ВІДНОСИНАХ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ-ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлюються особливості взаємодії батьків з дітьми підліткового віку, зумовлені віковою кризою розвитку. Розглядаються кризові ознаки підліткового віку, причини непорозуміння підлітків з батьками, стилі сімейного виховання, сімейне консультування з приводу конфліктної взаємодії батьків та дітей, шляхи розв'язання кризи непорозуміння.

Ключові слова: підлітковий вік, криза розвитку, непорозуміння з батьками, стилі виховання, сімейне консультування.

Постановка проблеми. Відносини між батьками та дітьми залишаються актуальним питанням усіх поколінь і, напевно, найбільш гострою проблемою є відносини батьків з дітьми-підлітками.

Підлітковий вік – це один з найважливіших етапів життя людини, в якому відбувається формування її особистості, закладається основа подальшого становлення як повноцінного члена суспільства. У цьому віці набирають особливої гостроти суперечності психічного розвитку підлітка. Це зумовлено перебудовою усіх сфер особистості під час переходу від дитинства до дорослості. У перехідний вік відбуваються глибокі зміни, які впливають на особистісний розвиток індивіда. Ці зміни стосуються фізичної зрілості організму, відносин підлітка з батьками, іншими дорослими людьми та однолітками. Еталони міжособистісного сприймання, якими користуються підлітки, оцінюючи оточуючих людей, стають усе більш узагальненими і співвідносяться з ідеалами, цінностями і нормами. Підлітковий вік є мінливим і непередбачуваним, з плином часу все складнішим, зважаючи на сучасну кризу розвитку української державності, соціально-економічного та соціально-політичного життя країни. Це актуалізує необхідність детального наукового розгляду підліткового віку і пов'язаних із ним складнощів у взаємодії членів родини.

Мета статті полягає у вивченні особливостей внутрішньосімейної взаємодії батьків з дітьми-підлітками, зумовленої віковою кризою розвитку, та можливостей сімейного консультування в контексті поліпшення такої взаємодії.

Результати теоретичного дослідження та їхній аналіз. Уже десяток століть людство стикається з проблемою непорозуміння батьків та дітей, труднощів у вихованні підлітків, кризами так званого перехідного віку, конфлікту поколінь. Існує думка, що непорозуміння між батьками і дітьми виникає через їхню належність до різних вікових груп.

Е. Еріксон вважав підлітковий вік найважливішим і найбільш важким періодом людського життя. Вчений підкреслював, що психологічна напруженість, яка супроводжує формування цілісності особистості, залежить не лише від фізіологічного дозрівання, особистої біографії, а й від духовної атмосфери суспільства, в якому людина живе, від внутрішньої суперечливості суспільної ідеології [12]. В концепції Д. Б. Ельконіна підлітковий вік, як і будь-який новий період, є пов'язаним із новоутвореннями (відкриття "Я", виникнення рефлексії, усвідомлення своєї індивідуальності, становлення самосвідомості), які виникають із провідної діяльності попереднього періоду. Навчальна діяльність здійснює "поворот" від спрямованості на світ до спрямованості на самого себе [7; 10]. Підлітковий вік сповнений суперечностей. Головні з них були описані ще Л. С. Виготським у роботі "Педологія підлітка", де він наголошував, що статево дозрівання починається і закінчується раніше, ніж настає кінець загальноорганічного розвитку підлітка, і раніше, ніж підліток досягне завершення становлення своєї соціально-культурної позиції [3].

Також Лев Виготський, досліджуючи цей період, встановив, що в підлітковому віці відбуваються суттєві зміни і в розвитку уяви. Під впливом абстрактного мислення уява підлітка "йде у сферу фантазії", розвертається у нього в інтимну сферу, приховану від людей, стає виключно суб'єктивною формою мислення, мисленням лише для себе. Підліток приховує свої фантазії як сокровенну таємницю і скоріше зізнається у своїх проступках, аніж виявить свої фантазії [2, с. 242]. Учений, дослідник даного віку, М. Кле зазначає, що підлітковий вік є способом існування, який виникає з початком пубертату і закінчується тоді, коли індивід досягає незалежності у своїх вчинках, тобто, коли він дозрів емоційно, соціально і володіє мотивацією до виконання ролі дорослого [6].

У підлітків відзначається нестійкість в емоційній сфері. Для них характерна легка збудливість, зміна настроїв і переживань [10]. Інтенсивність становлення почуттів і волі, спрямованості, готовності жити і діяти так, як живуть і діють дорослі супроводжує підлітковий вік. У молодій людини зростає активність, змінюються ціннісні орієнтації під впливом прагнення бути дорослим, загострюється прагнення до самостійності. У цьому прагненні виявляється почуття власної дорослості та потреба у визнанні неї іншими. Самооцінка набуває не меншого значення, ніж оцінювання себе з боку дорослих. Виникає бажання розібратися в собі та своїх особливостях, прагнення порівняти себе з іншими та

оцінити їхні якості. При цьому великого значення набуває вплив однолітків, натомість значущість родини, батьків у період підліткової кризи може набувати негативної референтності.

Н. І Оліфіровіч зі співавторами виділяє такі нормативні завдання цього віку: відокремлення від батьків і набуття справжньої психологічної незалежності; подолання кризи ідентичності, рольової дифузності ("самоідентифікації"); соціалізація в середовищі однолітків, що заснована на встановленні більш глибоких емоційних відносин; прийняття зростаючої сексуальності, адаптація до цього нового стану [8].

Типові проблеми, що виникають у підлітковому віці, пов'язані з взаємовідносинами у групі однолітків; з особами протилежної статі; взаєминами з батьками; взаємовідносинами з вчителями; з самоусвідомленням; з труднощами у навчанні; необхідністю знайти вихід з будь-якої скрутною ситуації. У пошуках власної ідентичності підліток може кидати виклик сімейним правилами, що регламентують його особисте життя. Це нерідко призводить до зростання конфліктності в сім'ї, основними темами якої є: акуратність, допомога в домашньому господарстві, успішність у школі, спілкування з однолітками, зовнішній вигляд підлітка, шкідливі звички, питання еротичності і сексу.

Відносини між батьками і дітьми-підлітками висвітлювалися також у працях О. О. Бодальова, В. В. Століна, В. Г. Казанської, Л. І. Вассермана, Д. І. Фельдштейна та ін.

У роботах багатьох дослідників сім'я розглядається як чинник становлення та розвитку особистості, як контекст соціалізації дитини (В. Н. Дружинін, Р. Р. Калініна, Е. Г. Ейдемільер, К. О. Кальницька). Психологами і педагогами визнається, що сімейні відносини є одним з головних чинників формування особистості. Відносини у родині є тим базовим матеріалом, за допомогою якого підліток розвивається, розкриває свої можливості. На формування особистості підлітка значущо впливають стосунки з батьками. Сукупність настановлень батьків, їх емоційного ставлення до дитини, сприйняття неї, відповідних способів поведінки з нею утворюють стиль сімейного виховання. Оптимальним для практики сімейного виховання вважається демократичний стиль, що характеризується високим рівнем вербального спілкування між дітьми і батьками, включеністю дітей в обговорення сімейних проблем, урахуванням їхньої думки, готовністю батьків у разі потреби прийти на допомогу дітям одночасно з вірою в їх успішну самостійну діяльність, адекватним батьківським контролем. Відхилення від демократичного стилю в бік авторитаризму, ліберальної всездозволеності чи надмірної зосередженості на дитині спричинює відповідні деформації її особистості.

Отже, стиль сімейного виховання беззаперечно впливає на взаємовідносини батьків і дітей-підлітків. Покарання чи нав'язлива турбота так чи інакше позначається на майбутньому дитини. Більшість сучасних батьків і підлітків намагаються побудувати нові взаємини, використовуючи при цьому застарілі позиції: підліток обирає дитячу позицію, батьки залишаються на опікувально-заборонній. Проте обом сторонам необхідно дозволити символічно "померти" старим формам спілкування, незважаючи на те, що цей процес може бути досить важким і хворобливим. І тоді спілкування набуде нової якості, воно стане справді вільним, повним любові, а не прихованої або відкритої ненависті. Батьки зможуть одержувати від підлітка підтримку і водночас вони зможуть надавати своїй дитині позитивний приклад. У такому батьківському впливі можна виділити два основних напрями: сприяння формуванню самостійності підлітка як передумови вміння прийняти відповідальність за своє життя й самого себе через надання йому можливості відокремитися від сім'ї; та сприяння формуванню его-ідентичності через надання підлітку зразка для ідентифікації, з одного боку, і надання підтримки його тимчасово послабленому "Я" – з іншого.

Історично склалося, що більшість психологічних робіт про сім'ю присвячено впливу батьків на дітей. Однак родина – це інтерактивна система. Усе дитинство і все доросле життя члени сім'ї впливають один на одного. Батьки підтримують дітей, а діти піклуються про старих батьків. Усі члени родини підтримують один одного у важких обставинах. Ці підтримуючі відносини засновані не тільки на емоційних зв'язках, а й на цінностях і нормах, що передаються з покоління в покоління. Зв'язки між поколіннями, особливо взаємні зобов'язання між молодими і старшими членами родини, відрізняють сім'ю від інших соціальних інститутів. Діада "мати-дитина" утворює систему, що розвивається за власними закономірностями. Чим більше часу і сил мати приділяє професійній кар'єрі і чим більше її внесок в економічний добробут сім'ї, тим менше, на жаль, в неї залишається часу і сил на виконання традиційної функції забезпечення емоційної підтримки. Цей факт може гостро негативно проявитися у взаємостосунках матері з дитиною-підлітком. Підсистема "батько-дитина" традиційно привертає меншу увагу психологів, ніж система "мати-дитина". Лише в останні два десятиліття ХХ століття дослідники почали систематично вивчати вплив батька на особистісний розвиток і адаптацію дитини. Дані досліджень говорять про те, що участь батька у вихованні розвиває когнітивні здібності дитини та її почуття контролю. Батьки-чоловіки, у яких більш виражено емоційне прийняття дитини, сприяють формуванню у неї відчуття благополуччя і зменшують ризик дезадаптації, що особливо є важливим для підлітків. Цей батьківський вплив проявляється незалежно від впливу матері. Таким чином, хоча взаємодія дитини з матір'ю і з батьком неоднакова, обидва вони сприяють її психічному розвитку та становленню.

А чи впливає дитина на батьків? Останнім часом психологам усе більш очевидним стає вплив дітей на батьків. З початку вивчення цієї проблеми у багатьох дослідницьких традиціях стали підкреслювати взаємний вплив батьків і дітей. Особливості дитини впливають на стиль виховання, який,

у свою чергу, впливає на поведінку дитини, а поведінка дитини позначається на поведінці батьків. Різні діти по-різному реагують на батьків, пред'являють до них різні вимоги, створюють різні труднощі, а також належать до певної статі або наділені певними талантами, породжують у свідомості батьків різні образи майбутнього. Залежно від суспільства статеву приналежність дитини пов'язана з різними тривогами і різними домаганнями відносно її майбутнього. Діти здійснюють вплив на батьків також за допомогою своїх соціальних та навчальних досягнень. Успіхи дитини вселяють гордість у батьків, підвищують їхню самооцінку, а боротьба з фізичними або розумовими обмеженнями чи соціально дезадаптована поведінка підлітків стає джерелом напруги [4].

У функціонуванні сім'ї та її членів як єдиного цілого важливу роль відіграють сімейні цінності. Ціннісні орієнтації регулюють взаємини подружжя, визначають їх ставлення один до одного, до дітей, інших людей, до навколишнього світу взагалі. Розбіжності в індивідуальних системах ціннісних орієнтацій родини є головною перешкодою інтеграції сім'ї та її повноцінного функціонування. Гострі конфлікти, що виникають на цьому ґрунті, роблять неможливим нормальне внутрішньосімейне спілкування, що своєю чергою унеможливує побудову і розвиток позитивних дитячо-батьківських відносин. Сімейні цінності – це те, що важливо всім членам родини, загальне поле їхніх інтересів. Для більшості українців сімейні цінності приблизно однакові: любов, вірність, довіра, зв'язок з рідними тощо. Це все те, без чого родину назвати родиною складно. Більш того – сама родина, як сукупний елемент цих факторів, теж розглядається як цінність, яка має захищатися державою [5].

Консультування. На сьогоднішній день активно розробляється напрям сімейного консультування, який спирається на системний, науковий підхід, що інтегрує накопичений досвід, і виявляє загальні закономірності терапії сімей з порушеннями взаємин. Завданнями цієї сфери консультування є, зокрема, профілактика і розв'язання конфліктів між батьками та дітьми, а також вирішення проблем, пов'язаних з віковими кризами, агресією у підлітків, навчальними питаннями, вибором кола спілкування дитини, втратою довіри до матері та батька та ін.

Консультування з проблем підліткового віку відрізняється тим, що сама дитина вперше стає клієнтом – суб'єктом звернення до психологічної консультації, причому вона може навіть не повідомляти про це батькам [1].

До особливостей психологічного консультування сім'ї з підлітками відносять: відсутність мотивації у підлітка, який прийшов на консультацію з батьками, не усвідомлюючи, навіщо його привели; причинне пояснення існуючих проблем батьками тільки особистістю самого підлітка, який виступає в ролі ідентифікованого клієнта, натомість сім'я, будучи цілісною системою, проявляє порушення поведінки підлітка, які маркують дисфункціональність всієї родини.

Зазвичай, на первинний прийом запрошується батько, який звернувся за психологічною допомогою. Надалі робота може вестися в рамках сімейного консультування при усвідомленні батьками труднощів, пов'язаних з дорослішанням дитини; окремо з батьком і дитиною за наявності у дитини труднощів поза сім'єю; окремо з батьком і дитиною з переходом у їхнє спільне консультування (у разі втрати довіри між батьком і дитиною); з батьками при виявленні у них самих психологічних проблем або при повній втраті довіри між батьками та підлітком, коли дитина не йде на консультацію [8].

Важливим завданням на початковому етапі консультування є встановлення контакту з підлітком і мотивування його до участі у роботі. В основі консультативної роботи з підлітком мають бути партнерські відносини. Так, Г. В Бурменська виокремила такі відмінні особливості консультування дітей підліткового віку та їхніх батьків:

1. Психолог повинен виходити з психологічних нормативних завдань віку – самовизначення підлітка в трьох сферах: соціальній, сексуальній, психологічній (інтелектуальній, особистісній, емоційній).

2. Психологу необхідно дивитися на ситуацію очима підлітка.

3. При консультуванні діади батько-підліток діють багато особливостей, характерних для консультування подружньої пари (наочність проблем у парі, можливість використання технік, пов'язаних зі спільною діяльністю пари, більш серйозна мотивація до роботи, порушення всієї роботи при небажанні працювати одній людині з пари та ін.).

4. Важливість аналізу випадку крізь призму індивідуального життєвого шляху дитини (урахування минулого і майбутнього дитини, генетично заданого й культурного, особливостей проходження вікових криз, психологічні труднощі сьогодення та досвід попередніх вікових етапів).

5. Психолог значно більше, ніж у попередніх роках, приділяє увагу сексуальності підлітка, яка лише зароджується. Психологу-консультанту вперше доводиться вести себе з підлітком, як з чоловіком чи жінкою[1].

З точки зору психологічного консультування встановлення довіри батьків з дітьми-підлітками передбачає: 1) уважне вислуховування підлітка, прагнення донести своїй дитині, що вона вам небайдужа і ви готові зрозуміти і прийняти її; 2) пропонування своєї підтримки та допомоги; 3) небайдужість до того, що зараз найбільше турбує підлітка; 4) упевнене спілкування з підлітком, при цьому використання слів, речень, які сприятимуть розвитку контакту (розумію, звичайно, відчуваю, хочу допомогти); 5) розмові з підлітком дати йому зрозуміти, що він потрібен іншим і є унікальним як особистість; 6) надихання підлітка на високу самооцінку, вміння слухати і довіряти (недооцінка підлітка гірша, ніж

переоцінка); 7) звернення за консультаційною допомогою до спеціаліста, якщо в поведінці підлітка щось насторожує [9].

Існує велика кількість методик, що дозволяють описати картину відносин, які склалися в дитячо-батьківській діаді. Цікавим є факт, що протягом довгого часу для діагностики відношення батьків до дитини переважно використовувалися методики, орієнтовані на батьків, які передбачали, що саме вони є об'єктивним джерелом інформації у дитячо-батьківських відносинах. Прикладами таких методик є "Опитувальник батьківського ставлення" А. Я. Варги, В. В. Столина, "Аналіз сімейних взаємин" (АСВ) Е. Г. Ейдеміллера, опитувальник "Вимірювання батьківських установок і реакцій" (PARY) Е. Шефера. Ці методики дозволяють відповісти на питання про те, як описує дитячо-батьківські відносини та свої виховні зусилля сам батько, проте вони нічого не кажуть прямо про думки дитини. У дослідженні відносин батьків і дітей-підлітків широко використовуються такі психодіагностичні методики: "Дитячо-батьківські відносини у підлітковому віці" (ДБВП); тест "Підлітки про батьків" (за методикою Е. Шефера, 1965). Використання цих методик дає можливість дослідити повну картину дитячо-батьківських відносин, виявити особливості виховання батьками своїх дітей, з'ясувати, якими бачать своїх батьків діти-підлітки.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, у підлітковому віці відбувається реальне психологічне відокремлення дитини від батьків. Молода людина прагне до емоційної та духовно-ціннісної автономії від старших поколінь, тому загострюються всі приховані та явні суперечності, образи, непорозуміння між членами сім'ї, підсилюючи напруження і взаємне невдоволення. Індивідуально-вікові особливості підлітків зумовлені: особливостями біологічного розвитку організму; культурно-історичним середовищем як сферою їхнього росту й розвитку; умовами навчання й виховання; резервами індивідуального розвитку. Психологічні особливості підлітка, що підсилюються мотиваційною кризою, емансипацією, кризою самооцінки, можуть стати причиною нестриманості, грубості, напруженості у взаємовідносинах з батьками, однолітками, вчителями. Утім, до цього потрібно відноситись із розумінням, а в разі потреби психологічно корегувати ці відносини, звертаючись за кваліфікованою допомогою фахівців.

У підлітків багато потреб, які мають бути задоволені. Основні з них – потреба в любові, доброзичливості, емоційному контакті; необхідність у самоствердженні як особистості, у якій розвиваються і реалізуються свої індивідуальні здібності; потреба у повазі. Здатність почути підлітка – це своєрідний місток між батьками та дітьми. Тому сім'я посідає важливе місце у формуванні підлітка як особистості, їй належить визначна роль. Родина є прикладом для наслідування, і якщо це гарний взірець, то у підлітка є шанс стати гармонійною особистістю.

Суперечливі стосунки між батьками і дітьми-підлітками не є відкриттям. Зазвичай суперечки – це не тільки погано, але це і маркер дорослішання дітей та ґрунт майбутньої гордості для батьків. Це означає, що дитина виросла. Підліток має свою думку і висловлює її так, як вважає за потрібне. Тому батькам варто вміти знаходити компроміс, йти до згоди, не боятися поговорити, прислухатися один до одного.

Сім'я як традиційна цінність, що має універсальний характер, акумулюючи чи не найбільший багаж історичного соціального досвіду, являє собою глибинну сталу основу вітчизняної культури й національного характеру. Вважається, що певний характер сімейних цінностей є фактором, який підтримує стабільність функціонування суспільства, утримує його у більш-менш сталому стані та лежить в основі механізмів суспільної інтеграції. Сімейні, батьківські цінності є одним із найважливіших чинників впливу на розвиток особистості підлітка. Родина була і залишається тим пусковим механізмом без якого не можливо почати рухатись вперед. Звичайно, що дитина має сама обирати, які цінності для неї важливі, що буде їй цікавим і чим в подальшому займатися в житті. Підліток повинен мати вибір і право голосу, а батьки мають направляти його на правильний шлях та допомагати у вирішенні проблем.

Великий вплив на формування особистості дитини, на виникнення і розвиток позитивних чи негативних проявів у поведінці має склад сім'ї, загальноосвітній рівень батьків та їхні виховні позиції. Психологічними чинниками конфліктної у взаємодії батьків і дітей можуть бути: тип сімейних відносин, деструктивність сімейного виховання, підліткова криза, особистісні властивості батьків (консервативний спосіб мислення, прихильність застарілим правилам поведінки і шкідливих звичок (вживання алкоголю і т.д.) нестійкість батьківського відношення, неповага прав на самостійність; батьківський авторитет, надмірна опіка або недостатня увага, недовіра, батьківські комплекси, їх нереалізовані амбіції тощо. Отже, конфлікти можуть бути представлені як результат помилок батьків і дітей.

У взаємодії батьків і дітей неприпустима конфронтація, боротьба вихователя з вихованцем, протиставлення сил і позицій. Тільки співпраця, терпіння і зацікавлена участь родини в долі підлітка дають позитивні результати.

Не варто оберегати підлітків надмірно від сімейних проблем, як психологічних, так і матеріальних. Підліткові необхідні позитивні і негативні емоції, відгороджуючи його від реального світу, батьки позбавляють можливості придбати життєвий досвід, знайти свій шлях. У разі неспроможності батьками самостійно розв'язати кризу непорозуміння з дітьми-підлітками допомогу можуть надати шкільні психологи, консультанти з сімейної психотерапії [9].

Подальше наше вивчення родинних відносин батьків і дітей-підлітків пов'язане з емпіричним дослідженням, метою якого є психодіагностичне встановлення соціально-психологічних особливостей дитячо-батьківських стосунків та розроблення корекційної програми родинних відносин.

Використані джерела

1. Бурменская Г. В. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков / Г. В. Бурменская, Е. И. Захарова, О. А. Карabanова и др. – М. : Академия, 2002. – 409 с.
2. Выготский Л. С. Динамика и структура личности подростка / Л. С. Выготский // Психология подростка : хрестоматия / Сост. М. В. Яремчук. – М. : АНО ПЭБ, 2008. – С. 261-271.
3. Выготский Л. С. Педология подростка / Л. С. Выготский // Собрание сочинений в 6 т. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – 432 с.
4. Кальницька К. О. Соціальний контекст сучасної сім'ї: структура, життєвий цикл, актуальні цінності / К. О. Кальницька // Імперативи розвитку суспільно-економічних систем в умовах глобалізації: тези доповідей V міжнар.наук.-практ. конф., Чернігів, 7-8 червня 2013 р. – Чернігів : ЧДІЕУ, 2013. – С. 142-144.
5. Кальницька К. О. Сучасна сім'я як контекст соціалізації особистості / К. О. Кальницька // Сучасна українська сім'я: гендерні проблеми та шляхи їх подолання: матеріали обл. наук. конф. (Чернігів, 4 лютого 2009 р.). – Чернігів : РИК "Деснянська правда", 2009. – С. 43-47.
6. Кле М. Психология подростка / М. Кле. – М. : Педагогика, 2001. – 176 с.
7. Обухова Л. Ф. Детская (возрастная) психология / Л. Ф. Обухова. – М. : Роспедагентство, 1996. – 372 с.
8. Олифиревич Н. И. Психология семейных кризисов / Н. И. Олифиревич, Т. А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф. Велента. – СПб. : Речь, 2006. – 359 с.
9. Поради психолога, які допоможуть батькам зрозуміти проблеми підліткового віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ptnz-dcprkr.dp.ua/tu/node/1033> (дата звернення 13.12.2015). – Назва з екрана.
10. Психология подростка: учебник / Под ред. А. А. Реана. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2007. – 480 с.
11. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин. – М. : Гардарики, 2002. – 295 с.
12. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Просвещение, 2001. – 344 с.

Kalnytska K. O.

CRISIS OF MISUNDERSTANDING IN THE RELATIONSHIP OF PARENTS AND TEENAGE CHILDREN

The article discusses the specifics of relations between the parents and children-teenagers that are caused by age-related development crisis. The typical problem of teen age is the interaction with the parents. Parental instructions, their emotional attitude to the child, the ways that parents treat teenagers – all together it forms the parenting style: democratic, authoritarian, or liberal. The first style contributes to the maturing of the personality while the latter on the contrary may cause personality deformation.

Considering that the family is an interactive system, all family members influence each other. Just so, the child peculiarities have an impact on the parenting style; children also influence their parents through academic and social achievements. Family values are also very important in the functioning of the family. Discrepancies in the individual value systems in a family give rise to acute conflicts, which prevent the development of positive parent-children relationship. Family counseling identifies common patterns of the therapy for the families with the dysfunctional relationship, the lost trust from a child to a mother or a father etc. There are certain specifics of family counseling with the teenagers and their parents, and namely the following: considering by psychologist the normative age assignments, looking at the situation through the teenager eyes, analyzing the case through the prism of individual life path of a child, paying the attention to the emerging sexuality of a teenager etc. Building the trust between parents and teenage children includes active listening, showing the child your sincere concern, your readiness to understand and accept, suggesting support and help, confident communication, empowering and facilitating high self-esteem, ability to trust and to induce trust, reaching out for the professional counseling support if necessary. Further investigation of the family relations between parents and teenage children will be carried out through the empiric study aimed at psycho-diagnostic identification of social and psychological specifics of parental-children relations and development of correction program for dysfunctional family relations.

Key words: teenagers, developmental crisis, misunderstanding with parents, parental styles, family counseling.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015